

SUOMALAISTEN YHTEISKUNTAKÄSITYKSET

Raimo Blom

---

1. Käsite ja tutkimusperinne

Yhteiskuntaryhmien käsitykset ja havainnot ympäröivästä yhteiskunnasta — sen toimijoista, rakenteesta ja kehityslinjoista — ovat paitsi näiden ryhmien luonnetta kuvaava määre myös tärkeä näiden ryhmien toimintaan ja täten koko yhteiskunnalliseen toimintaan vaikuttava tekijä.¹ Niinpä yhteiskunnallista mobilisaatiota tutkittaessa on kiinnitetty rakenteellisten edellytysten ohella huomiota tajunnassa aatteina, arvoina ja asenteina vallitseviin sosiaalisen energian mobilisaatioedellytyksiin.² Tätä vastaten on poliittisen mobilisaation teoriassa asennetason kiinnittyminen nähty eräänlaisena järjestökiinnittymisen ja yleensä yhteiskunnallisen osallistumisen jatkeena.³

Yhteiskunnallinen tajunta ilmenee ja sitä voidaan tutkia joko sen pitkälle insituitoituneiden ja systematisoituneiden muotojen, kuten lain, teorioiden, oppien ja ideologioiden, tai tajunnan psykologisten ja hajallisempien ilmentymien tasolla. Itse asiassa näiden kahden tason välinen suhde muodostaa erään tärkeimpiä tajuntamobilisaation tutkimuskohteita. Esiteltävä tutkimus koskee tajunnan psykologisia ilmentymiä. Tutkittu ilmiö nimettiin yhteiskuntakäsityksiksi. Syynä esimerkiksi ideologian ja maailmankatsomuksen käsitteiden hylkäämiselle oli näiden käsitteiden kuvaamien ilmiöiden jäsenyminen laaja-alaisemmiksi kuin tässä tutkittu ilmiö sekä toisaalta ainakin ideologian käsitteeseen liittyvä systemaattisuuden ja tieteellisen perustan vaatimus. Tutkitun ilmiön omaleimaisuuden vuoksi ei haluttu myöskään puhua vain yleensä asenteista.⁴

Asennemobilisaation empiirisestä tutkimusperimästä voi erottaa ainakin seuraavat kolme lähestymistapaa ja ongelmanasettelua: (1) Eri kulttuureissa, yhteisöissä ja rakenteellisissa ryhmissä vallitsevan arvosuuntausten ja arvojen tutkimus,⁵ (2) Yhteiskunta-, ennenkaikkea luokka- ja kerrostumarakenteen, havaitsemistapoja koskeva tutkimus ja (3) Yhteiskunnallisten samastumisten, ennenkaikkea luokkasamastumisen ja puoluekannan, rakenteellisia edellytyksiä koskeva tutkimus.⁶

Asennekohteena yhteiskuntakäsityksissä yhdistyy edellä lueteltujen lähestymistapojen eri piirteitä. Yhteiskuntakäsityksiä mitattaessa yhteiskuntarakenteen havaitsemista tutkittiin *asenneoitumisena tiettyjä yhteiskunnallisia*

arvoja edustaviin ryhmiin. Toiseksi asennoitumisessa oli kysymys eri yhteiskuntaryhmien hyödyllisyydestä tai vahingollisuudesta yhteiskuntakehityksen kannalta.

Eri yhteiskuntaluokat ja väestöryhmät eivät osallistu aatteiden ja käsitysten tuottamiseen ja välittämiseen samassa määrin. Tämä tosiseikka on herättänyt yhteiskuntatutkimuksessa ongelmat *henkisestä vallasta* ja ihmisten *mielien manipuloitavuudesta* ja tämän seurauksista.⁷ Itse aatteiden ja käsitysten omaksumisprosessin tutkimus on synnyttänyt joukon sellaisia sosiaalipsykologisia teorioita — ennenkaikkea sosiaalisen oppimisen, asennemuutosten ja tiedonvälityksen vaikuttajien ja vaikutusprosessin teorial⁸ — jotka voivat palvella tätä tutkimusta *välittävinä teorioina*. Yhteiskuntatieteellisesti tärkeämpiä ovat kuitenkin kokonaisvaltaisemmat teorial yhteiskunnan toimintatavan ja rakenteen ja toisaalta tajunan ja sen osien välisistä suhteista. Tärkeimmät tällaiset teorial liittyvät marxilaisen yhteiskuntateorian traditioon. Marxilaisen teorian keskeisiä peruspostulaatteja ovat väittämät yhteiskunnallisen tajunnan historiallisesta spesifisyydestä ja yhteiskunnan tuotannollisen perustan määräävästä asemasta yhteiskunnallisen tajunnan suhteen. Henkinen valta on hallitsevalla luokalla. Koska myös tuotantotavat ovat historiallisen muutoksen alaisia, on yhteiskunnan vallassaolevan luokan sisällä erilaisessa suhteessa tuotantovälineisiin ja historialliseen muutokseen olevia luokkaryhmiä. Samoin kuin eivät näiden ryhmien spesifiset edut, ei myöskään näiden ryhmien yhteiskunnallinen tajunta ole sisällöllisesti samanlainen lukuunottamatta perusasiaa — vallitsevan yhteiskuntajärjestyksen säilyttämistä. Kapitalistisessa yhteiskunnassa yhteiskunnallinen valta on porvaristolla. Kaikkiaan teoria tarjoaa yhteiskuntakäsitysten tutkimuksen lähtökohdaksi kaksi yleistä olettamusta:

- (1) Kapitalistisen yhteiskunnan tuotannollinen perusrakenne ja toimintatapa ovat sellaiset, että vallitsevina ovat porvarilliset yhteiskuntakäsitykset.
- (2) Kapitalistisessa yhteiskunnassa vallitsee sen vallassaolevan luokan — porvariston — luokkaryhmiä vastaavia kilpailevia yhteiskuntakäsityksiä.⁹

Yhteiskuntakäsitysten omaksumisessa liittyvät toisiinsa ideologioita tuottavan henkisen vallan ja vastaanottajien välisen *takaisinkytkennän* määrä, *ideologioiden rationaalisuus* ja vastaanottajien *manipuloitavuus*. Vallassaolevan luokan ideologioiden epärationaalisuus liittyy suureen manipuloinnin määrään ennenkaikkea takaisinkytkennän (yhteiskunnallisen osallistumisen) ollessa vähäistä. Marxilaisen teorian näkökulmasta kysymys on *väärän tietoisuuden* ongelmasta. *Kapitalistisessa yhteiskunnassa porvarillinen luokkatietoisuus edustaa väärää tietoisuutta, koska se pyrkiessään ikuistamaan vallitsevan*

yhteiskuntajärjestyksen sijoittaa omat subjektiiviset käsityksensä ja toiveensa yhteiskunnallisen kehityksen objektiivisten lainalaisuuksien sijalle.¹⁰

2. Ongelmanasettelu, aineisto ja mittaus

Tutkimuksessa oli kaksi perusongelmaa: (1) kysymys yhteiskuntakäsitysten sisällöllisestä rakenteesta ja (2) kysymys yhteiskuntakäsitysten rakenteellisesta perustasta.

Tutkimusaineistona oli *Suomen 19—66-vuotiaista väestöä edustava satunnaisnäyte* (n = 1897). Aineisto kerättiin postikyselyinä syksyllä 1969.¹¹

Yhteiskuntakäsitysten mittaamiseksi vastaajille esitettiin seuraava kysymys:

»Kuinka hyödylliseksi tai vahingolliseksi yhteiskuntamme kannalta katsotte seuraavien ryhmien tai yhteisöjen toiminnan? (vastatkaa ympyröimällä henkilökohtaista mielipidettänne vastaava numero).»

Vastaaminen tapahtui kunkin asennoitumiskohteena olevan ryhmän (ks. taulukko 1) kohdalla seuraavia vastausvaihtoehtoja käyttäen: »hyvin hyödyllistä», »melko hyödyllistä», »ei hyödyllistä eikä vahingollista», »melko vahingollista» ja »hyvin vahingollista».

Varsinaiset yhteiskuntakäsitysulottuvuudet muodostettiin laskemalla yksittäisten muuttujien väliset korrelaatiot (taulukko 1) ja näihin perustuen faktori-analyysi. — Käsitusten rakenteellisen perustan selvittämiseksi laskettiin edelleen kullekin vastaajalle faktoripistemäärät kaikilla ulottuvuuksilla ja varsinaisen käsitysten rakenteellisen perustan erittely tapahtui näiden faktoripistemäärien osaryhmäkeskiarvoja käyttäen.

Yhteiskuntakäsitysten rakenteellista perustaa eriteltäessä kyse on kahdentyyppisen teorian selittävien aineiden toisiinsa suhteuttamisessa. Päälähtökohta oli *luokkateorian* keskeisten tekijöiden — objektiivisen yhteiskuntaluokan ja luokkaryhmien, luokka-aseman tiedostamisen ja työnjaollisen aseman — mukaisessa analyysissä.¹² Toinen selittävien tekijöiden pääryhmä kytkeytyi teorioihin iän ja asuinpaikan mukaisista *osakulttuureista*. *Jälkimmäisten tekijöiden mukainen yhteiskuntakäsitysten erittely on nähtävä lähinnä luokkateoriaa tämentävänä*. Tärkeän osan rakenteellisen perustan erittelyssä muodosti lisäksi *poliittisen samastumisen*¹³ ja yhteiskuntakäsitysten välisen yhteyden selvittäminen. Viimeksimainitussa erittelyssä on kysymys lähinnä yhteiskuntakäsitysten sisällön tarkentamisesta. *Onhan puoluekanta tutkittavan asennekohteen kanssa paljolti samantasoinen ilmiö*. — Yleensäkin ongelmia yhteiskuntakäsitysten sisällöllisestä rakenteesta ja rakenteellisesta perustasta ei pidä nähdä kovin erillisinä. Rakenteellisen perustan tutkiminen on aina osin myös toisistaan eriytyneiden yhteiskuntakäsitysten *sisällöllisen valiteetin* tutkimista.

Yhteiskuntakäsitysten rakenteellisen perustan päätekijöiden vaikutukset eivät ole kiintoisia vain erillisinä, vaan merkittävää on ennekaikkea näiden käsitysten *rakenteellinen päällekkyyys* (= rakenteellisen perustan päätekijöiden yhteisvaikutukset).

3. Kilpailevat yhteiskuntakäsitykset

Yhteiskuntakäsitysten sisällöllisen rakenteen selvittämiseksi laskettiin käsitysmuuttujien korrelaatiomatriisista pääakselifaktorointi ja rotatoitiin tämä Varimax-menetelmällä. Kokonaisvarianssista kyettiin viidellä faktorilla selittämään 46,4 %.

Käsitysulottuvuuksien tulkitsemiseksi kokeiltiin Varimax-rotatiota 2:lla, 3:lla ja 4:llä faktorilla. Neljän faktorin rotaatio osoittautui selvästi parhaiten tulkittavaksi. Käsitysmuuttujien kommunaliteetit olivat neljän faktorin kuvauksessa kohtuullisen suuria joskin kahdella muuttujalla — »Suomen kotien radio- ja tv-liitolla» ja »show-maailman ihmisillä» — oli erottuvasti muita alemmat kommunaliteetit (taulukko 2).

Faktorien tulkinnassa kiinnitettiin huomiota paitsi kullakin faktorilla korkeat lataukset saaneisiin muuttujiin myös siihen, mitkä muuttujat ovat painottuneet kullakin faktorilla samanaikaisesti. Tämän lisäksi tulkinnan apuna voitiin tarkastella niitä muuttujia, jotka saivat faktoreilla nollalataukset.

Ensimmäisen faktorin kärkenä on *puolueeton asiantuntemus* (tiedemiehet, lakimiehet ja virkamiehet). Ulottuvuuden toinen merkittävä piirre on se, ettei tässä käsityksessä työn ja pääoman välillä ole ristiriitaa, ei myöskään pääoman ja pienyrityksen välillä (molemmilla korkeat lataukset). Lisäksi tämä yhteiskuntakäsitys liittyy näiden tekijöiden yhteistoimintaan vielä ammattiyhdistysliikkeen johdon. Ulottuvuuden kolmas oleellinen piirre havaitaan tarkastelemalla nollalatauksia. Nollalatauksien sisältönä on: ei-politiikka (kommunistit, kokoomus), ei uusia aatteita (Sadankomitea, Marraskuunliike, nuoret radikaalit ja show-ihmiset) eikä pakkoa (reservinupseerit ja aliupseerit). — Kokonaisuudessaan tämä ulottuvuus vastaa funktioanalyttisen yhteiskuntateorian ääriversoissa esiintyvää porvarillista yhteiskuntakäsitystä maustettuna jossain määrin sinisilmäisyydellä ja asiantuntemuksen ja koulutuksen yliarvostukseen perustuvalla tulevaisuusromantismilla. Sisällöltään kyseinen yhteiskuntakäsitys on puolueettoman asiantuntemuksen ja harmonisen yhteiskuntaelämän käsitys. Täten se on nimitettävissä joko pikkuporvarilliseksi tai vanhaporvarilliseksi katsomukseksi. Myöhemmin ilmenevät seikat puoltavat tämän ulottuvuuden kutsumista *vanhaporvarilliseksi yhteiskuntakäsitykseksi*.

Kaksi seuraavaa lievästi bipolaaria faktoria ovat toistensa ilmeisiä vastakaisulottuvuuksia ja sellaisina helpot nimetä. Toisen faktorin kärkenä ovat

Taulukko 1. Yhteiskuntäkäsitysmuuttujien keskinäiset korrelaatiot

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.
1. kommunistit																		
2. kokoomuslaiset	—25																	
3. porvarit	—22	67																
4. työläiset	17	—03	05															
5. suurteollisuuden omistajat	—21	45	48	17														
7. liikepankit	—19	21	25	30	37													
6. pienyrittäjät	—19	34	30	13	47	33												
8. ammattiyhdistysten johtohenkilöt	26	—04	00	35	09	11	19											
9. tiedemiehet	—11	16	20	24	24	37	36	27										
10. lakimiehet	—08	19	17	21	28	28	45	28	52									
11. virkamiehet	—10	28	29	22	34	29	41	31	41	59								
12. mainosmiehet	—07	28	25	04	30	15	33	17	16	27	36							
13. nuoret radikaalit	39	—14	—11	09	—10	—09	—08	24	02	01	02	12						
14. show-maailman ihmiset	07	07	06	11	15	05	15	19	13	16	17	31	30					
15. reservin upseeri- ja aliupseeriyhdistykset	—39	45	38	—03	35	19	33	—03	16	22	28	27	—18	11				
16. Sadankomitea	34	—17	—13	09	—11	—12	—13	18	—01	00	02	01	45	15	—18			
17. Suomen kotien radio- ja televisioliitto	—10	14	09	07	16	15	18	13	12	22	23	16	—03	13	27	—03		
18. Marraskuunliike	33	—13	—09	15	—07	—06	—08	21	06	03	05	01	42	17	—18	52	—03	
19. Partioliike	—36	35	30	02	31	28	34	00	28	29	31	21	—18	07	49	—15	26	—10

Taulukko 2. Yhteiskuntakäsitysten sisällöllinen rakenne (neljän faktorin varimax-rotatioon perustuva kuvaus)

	I	II	III	IV	h ²
Kommunistit	.059	.520	—,190	—,316	.411
Kokoomuslaiset	.030	—,119	.754	.247	.645
Porvarit	.118	—,084	.787	.118	.656
Työläiset	.522	.168	.038	—,114	.316
Suurteoll.omistajat	.315	—,081	.538	.235	.451
Pienyrittäjät	.477	—,156	.249	.111	.328
Liikepankit	.419	—,093	.304	.389	.429
Amm.yhd. johtohenkilöt	.453	.349	—,048	.074	.336
Tiedemiehet	.614	—,006	.083	.241	.443
Lakimiehet	.601	.026	.039	.434	.553
Virkamiehet	.533	.077	.187	.438	.518
Mainosmiehet	.133	.169	—,265	.433	.305
Nuoret radikaalit	.006	.679	.075	.006	.467
Show-maailman ihmiset	.083	.364	.078	.309	.242
Reservin ups.- ja aliups. yhd.	.009	—,224	.375	.544	.487
Sadankomitea	—,021	.670	—,093	—,030	.460
Suomen kotien radio- ja tv-liitto	.126	—,016	.041	.388	.169
Marraskuunliike	.073	.653	—,043	—,063	.439
Partioliike	.155	—,229	.254	.521	.413
Ominaisarvot	2.09	2.08	2.02	1.85	
% kokonaisvarianssista	11.0	10.9	10.7	9.7	

nuoret radikaalit, Sadankomitea, Marraskuunliike ja kommunistit ja näille vastapainona partioliike ja reservinupseerit. Täten ulottuvuus on yleisedistyksellisiin, vasemmistolaisiin voimiin luottava kehityskäsitys. Ulottuvuus nimitettiin *vasemmiston ja edistyksellisten voimien yhteistyön yhteiskuntakäsitykseksi*.

Kolmannen faktorin kärkenä ovat kommunistien vastakohtana porvarit, kokoomuslaiset ja suurteollisuuden omistajat. Ulottuvuus on nimettävissä *yksityisomistuksen ja oikeiston yhteiskuntakäsitykseksi*.

Viimeinen ulottuvuus edustaa myös selvästi porvarillista yhteiskuntakatsomusta. Sen kärkenä ovat reservinupseerit ja partioliike toissijaisena painopisteenä lakimiehet, virkamiehet ja mainosmiehet ja kolmantena perusvireenä liikepankit ja Suomen kotien radio ja tv-liitto. Käsitys siis painottaa lakia ja julkisen vallan auktoriteettia yhdistettynä yksityiseen pääomaan. Voidaan sanoa, että suhteessa muihin ulottuvuuksiin tämä käsitys korostaa kuria ja järjestystä. Täten kyseinen ulottuvuus on nimettävissä *porvarilliseksi lain ja järjestyksen yhteiskuntakäsitykseksi*.

Aikaisempien suomalaisten yhteiskuntarakenteen havaitsemista koskevien tutkimusten oleelliset piirteet käyvät esiin Antti Eskolan suomalaisten taloudellisia, poliittisia ja sosiaalisia vastakohtaisuuksia koskevia käsityksiä erittelevästä tutkimuksesta.¹⁴ Tutkimuksessa löydettiin kolme vastakohtaisuusulottuvuutta: 1. hallitsevien ja hallittujen (työnantajien ja työntekijöiden ja poliitikkojen ja tavallisten kansalaisten) välinen vastakohtaisuus, 2. puoluepoliittiset vastakohtaisuudet ja 3. vanhan ja uuden välinen vastakohtaisuus (kaupungin ja maaseudun ja nuorten ja vanhojen). — Esitetyillä suomalaisten yhteiskuntakäsitysten sisällöllistä rakennetta koskevilla tuloksilla on selviä yhtymäkohtia Eskolan tuloksiin. Toinen ja kolmas yhteiskuntakäsitys sisältävät piirteitä hallitsevien ja hallittujen välisestä vastakohtaisuudesta ja puoluepoliittisista ristiriidoista. Neljännellä ja varsinkin ensimmäisellä ulottuvuudella on aineksia vanhan ja uuden välisistä ristiriidoista. — Aikaisemmista tuloksista poikkeavat piirteet näissä yhteiskuntakäsityksissä liittyvät valtion väkivaltakoneiston ja lain painottumiseen neljännellä ulottuvuudella ja asiantuntemuksen painottumiseen ensimmäisellä ulottuvuudella.

4. Yhteiskuntakäsitysten rakenteellinen perusta

4.1 Yhteiskuntakäsitysten luokkaperusta

Vanhaporvarillisessa yhteiskuntakäsityksen omaksumisessa ei yhteiskunnan perusluokkien välillä ole mitään eroa. Tämä yhteiskuntakäsitys vallitsee molemmissa perusluokissa voimakkaana vain yhden luokkaryhmän — viljelijäväestön — keskuudessa, mikä tulos tukee tämän käsityksen nimeämistä. Vaihtoehtoinen tulkinta — pikkuporvarillinen yhteiskuntakäsitys — ei täysin pitäisi paikkaansa, sillä pienyrittäjät ja pienviljelijät eroavat selvästi tämän käsityksen kohdalla toisistaan. Lisäpiirteenä vanhaporvarillisen yhteiskuntakäsityksen luokkaperustasta voidaan havaita, että sen on omaksumus kummankin yhteiskunnan perusluokan vähiten luokkatietoinen osa.

Vasemmiston ja edistyksen yhteistyön ja yksityisomistuksen ja oikeiston yhteiskuntakäsitykset olivat toistensa vastakohtia. Tämä näkyy selvänä myös näiden käsitysten luokkaperustassa. Edellinen on selvästi työväenluokan ja erottuvasti sen luokkatietoisien osan yhteiskuntakäsitys, jälkimmäinen edellistäkin selvemmin porvariston ja ennenkaikkea sen luokkatietoisien osan yhteiskuntakäsitys. Molempien käsitysten kohdalla luokkatietoiset eroavat selvästi ei-luokkatietoisista. Luokkatietoisuuden merkitystä korostaa se, että vasemmiston ja edistyksen yhteistyön yhteiskuntakäsityksen kohdalla luokka-asemaansa tiedostamattomat porvarit ovat lähempänä luokkatietoisia työläisiä kuin luokka-asemaansa tiedostamattomat työläiset ja vas-

Taulukko 3. Yhteiskuntakäsitykset (I, II, III, IV) eri luokkaryhmissä¹

	I	II	III	IV		I	II	III	IV
Palkkatyöläiset	502	487	515	506	Ylemmät virkamiehet				
Pikkuvirkamiehet ja alemmat toimihenkilöt	508	497	500	495	ja toimihenkilöt	515	518	447	485
Pienviljelijät	472	517	508	506	Keskisuuret ja suurtilalliset	484	544	478	490
Pienyrittäjät	511	496	503	517	Keskisuuret ja suuryrittäjät	497	513	474	495
»Ei tietoa»-ryhmä	488	498	514	505	»Ei tietoa»-ryhmä	508	501	475	476
Työväenluokka kokonaisuudessaan	498	494	510	504	Porvaristo kokonaisuudessaan	505	520	464	485

Taulukko 4. Yhteiskuntakäsitykset (I, II, III, IV) eri luokkaryhmissä luokka-asetietoisuuden mukaan¹

	I	II	III	IV		I	II	III	IV
Palkkatyöläiset	+ 506	478	529	514					
	— 490	510	478	485					
Pikkuvirkamiehet ja alemmat toim.henkilöt	+ 502	478	525	518	Ylemmät virkamiehet	+ 516	521	435	479
	— 514	516	476	473	ja toimihenkilöt	— 512	512	481	504
Pienviljelijät ja pienyrittäjät	+ 504	498	524	522	Keskisuuret ja suurtilalliset	+ 501	549	452	475
	— 477	515	496	504	ja keskisuuret ja suuryrittäjät	— 482	529	487	498
»Ei tietoa»-ryhmä	+ 502	499	529	521	»Ei tietoa»-ryhmä	+ 521	524	433	454
	— 474	497	499	489		— 495	478	507	498
Työväenluokka kokonaisuudessaan	+ 505	482	528	516	Porvaristo	+ 516	537	436	472
	— 489	510	486	488	kokonaisuudessaan	— 494	492	492	498

¹ Objektivista luokka-asetietoisuutta pyrittiin mittaamaan marxilaisen luokkateorian ehdottamien kriteerien (suhde tuotantovälineisiin ja sen johdannaisiin). Luokkamittauksen laatiminen on selostettu yksityiskohtaisesti tutkimuslausekäsityksessäni »Dikotomisesta luokkarakenteen kuvauksen laatiminen kyselyaineistosta» (Tampereen Yliopiston Sosiologian laitoksen tutkimuslauseke 27/1971). — Luokka-asetietoisuuden tiedostaneiksi luettiin kaikki ne, jotka samastuivat objektivista luokka-asetietoisuutensa vastaten. Sekä luokka-asetietoisuutensa poiketen samastuvat, että itsensä luokkien ulkopuolella oleviksi katsovat taas sijoitettiin luokka-asetietoisuutensa tiedostamattomiksi. — Termiä luokkaryhmä käytetään objektivisen luokka-asetietoisuuden sisällä erotettavista työnjaolliselta asemaltaan erilaisista ryhmistä. Tutkimuksessa luokkaryhmän mittaus perustui vastaajan omaan ilmoitukseen.

+ = luokkatietoiset

— = ei-luokkatietoiset

taavasti yksityisomistuksen ja oikeiston yhteiskuntakäsityksen kohdalla työväenluokan ei-luokkatietoinen osa on lähempänä luokkatietoisia porvareita kuin luokka-asemaansa tiedostamattomat porvarit. — Vasemmiston ja edistyksen yhteistyön yhteiskuntakäsityksen kohdalla ovat *työväenluokan ääripäitä palkkatyöläiset ja pienviljelijät*. Koko aineistossa palkkatyöläisistä kauimpina ovat keskisuuret ja suurtilalliset.

Taulukko 5. Eri yhteiskuntakäsitysten luokkaperustan vertailu (faktoripistemääräkeskiarvojen erotuksia)

	Vanhaporvarillinen	Vasemmiston ja edistyksen yhteistyöhön	Yksityisomistuksen ja oikeiston	Lain ja järjestyksen
Luokka-aseman mukaiset erot	7	26	46	19
Luokka-aseman tiedostamisen vaikutus/työväenluokka	16	28	42	28
Luokka-aseman tiedostamisen vaikutus/porvarit	22	45	44	26
Luokka-aseman ja sen tiedostamisen mukaisten ääriyhmiin väliset erot	27	55	102	44
Luokkaryhmien väliset äärierot/ työväenluokka	39	30	15	22
Luokkaryhmien väliset äärierot/porvarit	31	31	31	10

Yhteiskuntakäsitysten luokkaperusta on eri yhteiskuntakäsityksiä vertailun tiivistetty taulukossa 5. Siitä voidaan havaita, että luokkaperusta on selvin yksityisomistuksen ja oikeiston yhteiskuntakäsityksen omaksumisessa ja selvästi vähäisin vanhaporvarisen yhteiskuntakäsityksen kohdalla. Kummankin perusluokan sisällä luokkatietoisuuden merkitys on objektiivisen luokka-aseman suuruusluokkaa, vasemmiston ja edistyksen yhteistyön käsityksen kohdalla jopa hiukan suurempikin.

Objektiivisen luokka-aseman ja luokkatietoisuuden yhteisvaikutuksen mukaisten ääriyhmiin väliset erot yhteiskuntakäsityksissä ovat luonnollisesti luokkien välisiä peruseroja suuremmat. Selvästi suurimmat nämä erot ovat yksityisomistuksen ja oikeiston yhteiskuntakäsityksen kohdalla ja huomattavan suuret myös vasemmiston ja edistyksen yhteistyön ja lain ja järjestyksen yhteiskuntakäsitysten omaksumisessa.

Verrattaessa kummankin perusluokan luokkaryhmien välisiä eroja perusluokkien välisiin eroihin voidaan saada tietoa näiden yhteiskuntakäsitysten luokkayhtenäisyydestä. Suurin on luokkayhtenäisyys lain ja järjestyksen yhteiskuntakäsityksen kohdalla (huomattavan suuri porvariston sisällä) ja toiseksi suurin yksityisomistuksen ja oikeiston yhteiskuntakäsityksen koh-

dalla, ennenkaikkea työväenluokassa. Vasemmiston ja edistyksen yhteistyön käsityksen kohdalla luokkaryhmien väliset erot ovat luokkien välisten erojen suuruusluokkaa. Vain vanhaporvarillisen yhteiskuntakäsityksen kohdalla luokkaryhmien väliset erot ovat selvästi suuremmat kuin luokkien väliset erot. Tämä liittyy luonnollisesti kyseisen yhteiskuntakäsityksen rajautuiseen maseudun viljelijäväestön keskuuteen.

4.2 Vanhaporvarillisen yhteiskuntakäsityksen sosiaalisten edellytysten täsmennys

Taulukossa 6 on tarkasteltu vanhaporvarillisen yhteiskuntakäsityksen vaihtelua erityyppisten sosiaalisten edellytysten mukaan. Suurin osa tulokista vahventaa kuvaa vanhaporvarillisesta yhteiskuntakäsityksestä maaseudun viljelijäväestön katsomuksena. *Vanhaporvarillinen yhteiskuntakäsitys on yleisempi muun Suomen kuin Teollisuus-Suomen asukkaiden keskuudessa, yleisempi maa- ja metsätalousharjoittajien (vastakohtana teollisuus) kuin muiden elinkeinoryhmien piirissä*, lisääntyy lineaaristi asuinpaikan maaseutu-omaisuuden myötä ja on erottuvasti agraaripuolueiden kannattajien yhteiskuntakäsitys.

Taulukko 6. Vanhaporvarillisen yhteiskuntakäsityksen vaihtelu iän, asuinpaikan, elinkeinon, koulutuksen ja puoluekannan mukaan

Vanhat (yli 50 v.) 494	Keski-ikäiset (31—50 v.) 498	Nuoret (19—30 v.) 507	Teollisuus- Suomi 503	Muu- Suomi 496
Maaseutu 491	Väestökeskukset ja alle 50 000 asukk. kaupungit 502		Yli 50 000 asukk. kaupungit 511	
Maa- ja metsä- talous 482	Tehdasteollisuus ja käsityö, kaivannaisteollisuus, rakennus- toiminta ja sähkö-, kaasui- ja viemärilaitokset 509		Liikenne, kauppa ja palvelukset 507	Muut (määrittelemättömät elinkeinot, eläkeläiset, kotirouvat ja opiskelijat) 499
Kansakoulu tai alle 494	Kansakoulu + ammattikurssi 504	Keskikoulu — keskikoulupohjainen ammattikoulu 515		Ylioppilastutkinto tai yli 519
Ei puoluekanta; ei halunnut ilmoittaa 452	SMP 484	KEPU 488	KOK 509	LKP 510
		RKP 514	SDP 511	TPSL 515
			SKDL 515	

Maaseudulla väestö on iäkkäämpää ja koulutustaso alhaisempi kuin kaupungissa. Siten myös se tulos, että vanhaporvarillinen yhteiskuntakäsitys on vanhojen ja vähän koulutusta saaneiden katsomus vahventaa edellä esitettyä tulkintaa.

Taulukot 7 ja 8 täsmentävät jossain määrin vanhaporvarillisen yhteiskuntakäsityksen maanviljelijäväestön keskuuteen juurtuneisuudesta saatua kuvaa. Ikä ei liity tämän käsityksen omaksumisen väestökeskusten kohdalla. Lisäksi ikäryhmien välisten erojen äärikohdat sijaitsevat eri asuinpaikka- ja elinkeinoryhmissä eri paikoissa. Maatalouden harjoittajien ja kaupungin muiden elinkeinojen harjoittajien kohdalla nuoret erottuvat muista ikäryhmistä. Maaseudun muiden elinkeinojen kohdalla taas vanhat erottuvat muista ikäryhmistä. Jälkimmäisestä tuloksesta voi karrikoiden sanoa, että maaseudulla ikääntyminen korvaa maatalouden elinkeinona vanhaporvarillisen yhteiskuntakäsityksen omaksumisessa. — Asuinpaikka vaikuttaa kiistattomasti vanhojen ryhmässä. Myös elinkeinon vaikutus vaihtelee asuinpaikan mukaan. Maaseudulla maatalouden harjoittajat eroavat muista kaikissa ikäryhmissä, väestökeskusten vanhojen ryhmässä ei vanhaporvarillisessa yhteiskuntakäsityksessä ole elinkeinon mukaista eroa.

Taulukko 7. Vanhaporvarillisen yhteiskuntakäsityksen vaihtelu asuinpaikan, elinkeinon ja iän mukaan

	Maaseutu		Väestökeskukset ja alle 50 000 asukk. kaupungit		Yli 50 000 asukk. kaupungit	
	Maa-talous	Muut elinkeinot	Maa-talous	Muut elinkeinot	Maa-talous	Muut elinkeinot
18—30 v.	495	504	(484) ¹	504	(524) ¹	516
31—50 v.	474	502	480	503	(520) ¹	507
Yli 50 v.	477	490	509	500	(497) ¹	509

¹ Osaryhmien suuruus alle 20. Keskiarvoja ei voi pitää luotettavina.

Vanhaporvarillisen katsomuksen ominaispiirteitä oli se, että niin työväenluokan kuin porvaristonkin kohdalla ne, jotka eivät tiedostaneet luokka-asmaansa olivat omaksuneet tämän katsomuksen useammin kuin kumpikin luokkatietoinen ryhmä. Toisaalta ja edelliseen teoreettisesti liittyen — havaittiin tämän katsomuksen lisääntyvän alemmilla koulutustasoilla. Taulukko 8 pyrkii selvittämään, ovatko koulutus ja luokkatietoisuus toistensa kanssa vaihtoehtoisia vanhaporvarillisen yhteiskuntakäsityksen selittäjiä.

Taulukko 8. Vanhaporvarillisen yhteiskuntäkäsityksen vaihtelu koulutuksen ja luokkatietoisuuden mukaan

	Luokkatietoiset	Ei-luokkatietoiset
Kansakoulu tai alle	500	472
Kansakoulu + amm.kurssi	512	493
Keskikoulu — keskikoulupohjainen		
ammattitutkinto	505	523
Ylioppilas tai enemmän	527	508

Luokka-asemaansa tiedostamattomat omaavat tämän yhteiskuntäkäsityksen selvästi tiedostavia useammin yhtä merkittävää poikkeusta lukuunottamatta. *Keskikoulun* tai keskikoulupohjaisen ammattikoulun suorittaneiden ryhmässä tilanne on päinvastainen. Tätä poikkeusta on vaikea pidemmälle tulkita.

Luokkatietoisuus ja koulutus ovat osin vaikutuksiltaan toisistaan riippumattomia, sillä myöskin koulutuksen aleneminen liittyy kummassakin luokkatietoisuusryhmässä vanhaporvarilliseen yhteiskuntäkäsitykseen yhdellä merkittävällä poikkeuksella. Luokka-asemaansa tiedostamattomien ryhmässä korkein koulutustaso poikkeaa koulutuksen yleisestä vaikutuksesta.

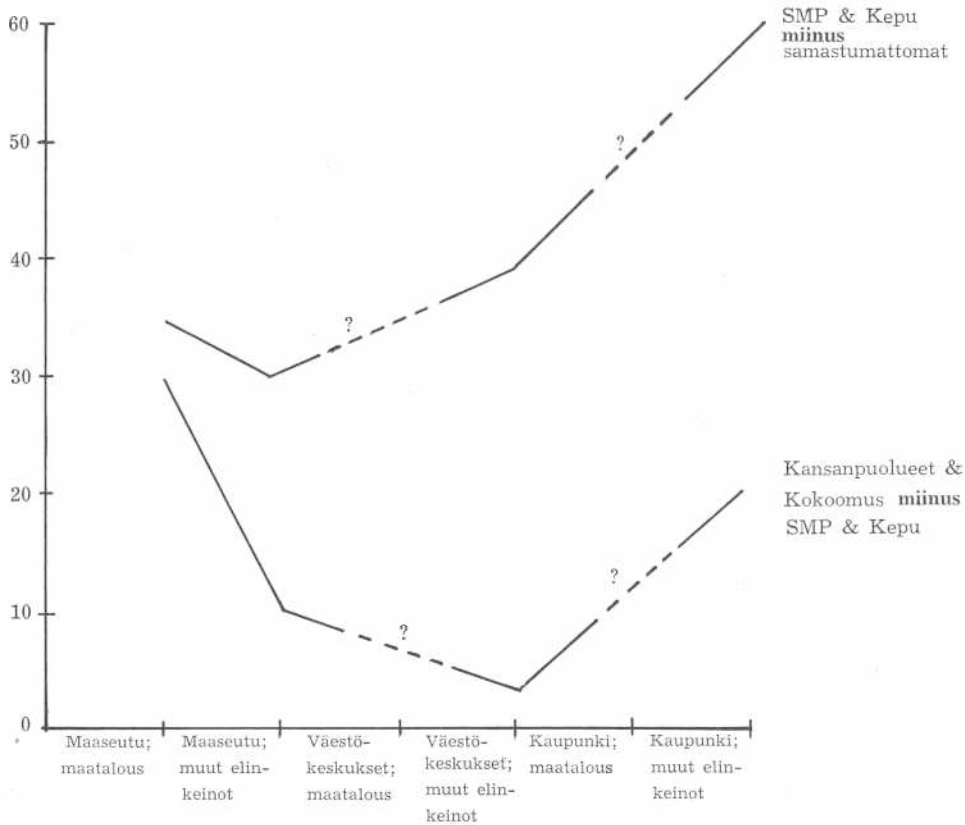
Teoreettisesti kiintoisa yleisestä selitysmekanismista maaseutu — viljelijäväestö — alhainen koulutustaso — vanhat — poikkeava piirre vanhaporvarillisuuden kohdalla on tämän yhteiskuntäkäsityksen voimakas vallitsevuus sen väestönosan keskuudessa, jolta puuttuu poliittinen samastuminen. Tämä liittymä vaikuttaa osin rinnakkaiselta sille, että käsitys kytkeytyi luokkatietoisuuden puuttumiseen. Voisi olettaa, että kysymys on yhteiskunnallisen samastumisen ja vuorovaikutussiteiden puuttumisesta yleensä. Taulukossa 9 ja kuviossa 1 pyritään tarkastelemaan puoluekannan yleisvaikutusten yhteydessä tämän piirteen kestävyyttä asuinpaikan ja elinkeinon suhteen erilaisissa ryhmissä.

Taulukko 9. Vanhaporvarillisen yhteiskuntäkäsityksen vaihtelu asuinpaikan, elinkeinon ja puoluekannan mukaan

	Maaseutu		Väestökeskukset ja alle 50 000 asukk. kaupungit		Yli 50 000 asukk. kaupungit	
	Maa-talous	Muut elinkeinot	Maa-talous	Muut elinkeinot	Maa-talous	Muut elinkeinot
Ei puoluekantaa	439	461	(399) ¹	463	(552) ¹	437
SMP ja KEPU	474	492	513	502	(506) ¹	497
LKP, RKP, KOK	504	504	(499) ¹	507	(475) ¹	516
SKDL, TPSL, SDP	504	514	465	500	(578) ¹	518

¹ Ks. taulukon 7 alaviittaa.

Kuvio 1. Poliittisesti samastumattomien vs. agraaripuolueiden kannattajien ja kansanpuolueiden ja Kokoomuksen kannattajien vs. agraaripuolueiden kannattajien välinen ero vanhaporvarillisen yhteiskuntäkäsityksen omaksumisessa asuinpaikka- ja elinkeinoryhmittäin (faktoristemääräkeskiarvojen erotukset)

Voidaan havaita, että puoluesamastumisen puuttuminen liittyy vanhaporvarilliseen yhteiskuntäkäsitykseen kaikissa niissä »asuinpaikka-elinkeino»-ryhmissä (joista on olemassa osaryhmäfrekvenssien suhteen luotettavaa tietoa). Suurin ero tämän tekijän mukainen vallitsee kaupungin ei-maatalouselinkeinojen ryhmässä. Tulos on teoreettisesti tärkeä. *Se osoittaa, että poliittisen samastumisen puuttuminen vaikuttaa vanhaporvarillisen yhteiskuntäkäsityksen pääselittäjästä, asuinpaikasta, riippumaton, jopa sen kanssa vastakkainen.* Itse asiassa tulokset viittaavat oireellisesti siihen, että poliittisesti samastuneiden välinen ero kasvaa heti maaseudun jälkeen tasaisesti asuinpaikan kaupungistumista seuraten.

Myös agraaripuolueiden kannattajat eroavat muiden puolueiden kannattajista kaikissa asuinpaikka ja elinkeinoryhmissä (joiden kohdalla on

käytettävissä luotettavaa tietoa). Ero on suurin muiden puolueiden kannattajiin verrattuna maaseudun maatalouden harjoittajien ryhmässä. Siten puoluekanta liittyy paljolti myös asuinpaikasta ja elinkeinosta riippumatta vanhaporvarilliseen yhteiskuntakäsityksen omaksumiseen. Kokonaisuudessaan agraaripuolueiden kannattajien erot verrattuna muiden puolueiden kannattajiin vanhaporvarillisen yhteiskuntakäsityksen omaksumisessa ja asuinpaikan ja elinkeinon suhteen käyräviivaisia siten, että ero on alhaisin väestökeskusten kohdalla.

Yksittäiset tulokset summaten vanhaporvarillinen yhteiskuntakäsitys osoittautuu maaseudun viljelijäväestön yhteiskuntakäsitykseksi. Sen rakenteelliseen perustaan liittyy kuitenkin merkittävänä lisäpiirteinä ryhmäsiteiden, ja -samastumisen alhaisuus. Täten voi karrikoiden ajatella että vanhaporvarillisen yhteiskuntakäsityksen sisällöllisiin piirteisiin kuulunut yhteiskuntakehityksen harmonia ja romanttinen luottamus asiantuntemukseen olisi juuri niiden yhteiskunnallisten ryhmien tajuntareaktio, joiden sosiaaliseen isoiloituneisuuteen kytkeytyvän maailmankuvan mikä tahansa muuntyyppinen yhteiskuntakäsitys luhistaisi.

4.3 Vasemmiston ja edistyksen yhteistyön ja yksityisomistuksen ja oikeiston yhteiskuntakäsitysten sosiaalisten edellytysten täsmennys

Toinen ja kolmas yhteiskuntakäsitys ovat toistensa vastakohtaulottuvuuksia, joiden sisältöön liittyy selvä puoluepoliittinen aines. Näiden ulottuvuuksien luokkaperusta oli selvempi kuin kahden muun vallitsevan yhteiskuntakäsityksen. Sekä objektiivisella yhteiskuntaluokalla että luokka-aseman tiedostamisella oli selvä vaikutuksensa näihin käsityksiin. Erottuvasti selvempi oli luokkaperusta vielä yksityisomistuksen ja oikeiston yhteiskuntakäsityksellä.

Taustatekijöistä suurin vaikutus näiden molempien yhteiskuntakäsitysten omaamiseen on puoluekannalla. Vasemmiston ja edistyksen yhteistyön yhteiskuntakäsityksen kohdalla puoluekanta jakaa suomalaiset neljään ryhmään. Omaksutuun tämä yhteiskuntakäsitys on selvästi SKDL:n kannattajien keskuudessa, sen jälkeen muussa vasemmistossa, sitten Kokoomusta lukuunottamatta muiden porvaripuolueiden kannattajakunnassa ja selvästi vierain Kokoomuksen kannattajakunnassa. Huomionarvoista on vielä se, että Keskustapuolueen kannattajat ovat tämän yhteiskuntakäsityksen kohdalla lähempänä Kokoomusta kuin kansanpuolueita.

Yksityisomistuksen ja oikeiston yhteiskuntakäsityksen kohdalla puoluekantajakautuma on edellisen peilikuva. Hyvin selvinä ääripäinä ovat Kokoomus ja SKDL ja sitten sijoittuvat muut puolueet näiden välille tasaisessa oikeisto-vasemmisto järjestyksessä. Tämän yhteiskuntakäsityksen kohdalla

Keskustapuolueen kannattajat ovat jälleen omalla paikallaan puoluejakautumassa kun taas SMP:n kannattajat ovat lähes yhtä lähellä vasemmistoa kuin Keskustapuoluetakin ja lähempänä vasemmistoa kuin oikeistopuolueita. Näistä kahdesta puoluekannan vaikutus on suurempi yksityisomistuksen ja oikeiston yhteiskuntakäsityksen kohdalla. Puoluekannan vaikutus on myös suurempi kuin luokka-aseman ja luokkatietoisuuden yhteisvaikutus.

Taulukko 10. Vasemmiston ja edistyksen yhteistyön (II) ja yksityisomistuksen ja oikeiston yhteiskuntakäsitysten vaihtelu (III) iän, asuinpaikan, elinkeinon koulutuksen ja puoluekannan mukaan

	Nuoret (19—30 v.)	Keski-ikäiset (31—50 v.)	Vanhat (yli 50 v.)						
II	489	503	510						
III	505	497	499						
	Maaseutu	Väestökeskukset ja alle 50 000 asukk. kaupungit	Yli 50 000 asukk. kaupungit						
II	512	492	491						
III	507	499	492						
	Maa- ja metsä- talous	Tehdas- ja kaivannais- teollisuus, käsityö, rakennustoiminta ja sähkö-, kaas-, vesi- johto- ja viemärlaitokset	Kauppa, liikenne ja palvelukset	Muut (määrittelemättömät elinkeinot, eläkeläiset, opiskelijat ja kotirouvat)					
II	522	487	501	490					
III	500	515	487	500					
	Kansakoulu tai alle	Kansakoulu + ammattikurssi	Keskikoulu — keskikoulu- pohjainen ammattikoulu	Ylioppilas tai enemmän					
II	499	499	492	515					
III	518	502	464	453					
	Ei puoluekantaan; ei ilmoittanut puoluekantaan	SKDL	TPSL	SDP	SMP	KEPU	LKP	RKP	KOK
II	502	426	453	478	510	526	504	509	547
III	513	578	517	525	508	495	479	469	419

Muiden taustatekijöiden vaikutus puoluekantaan verrattuna on näiden yhteiskuntakäsitysten kohdalla vähäinen. Ainoan poikkeuksen tästä muodostaa odotetusti koulutus yksityisomistuksen ja oikeiston yhteiskuntakäsityksen kohdalla. Olihan tämä yhteiskuntakäsitys ominainen nimenomaan ylemmille toimihenkilöille ja virkamiehille.

Vasemmiston ja edistyksen yhteistyön kohdalla iällä, asuinpaikalla, elinkeinohaaralla ja koulutuksella on jossain määrin vaikutusta. Tämä yhteiskuntakäsitys on omiaan nuorille, kaupunkilaisille, teollisuuselinkeinoissa toimiville ja kolmelle alimmalle koulutustasolle. Yksityisomistuksen ja oikeiston yhteiskuntakäsityksen kohdalla näiden tekijöiden vaikutus on vähäinen lukuunottamatta elinkeinoa, jonka kohdalla kaupan, palvelusten ja liikenteen piirissä toimivat ovat omaksuneet kyseisen käsityksen muiden elinkeinojen harjoittajia useammin.

Edellä on ollut kysymys tekijöiden yksittäisvaikutuksista. Tekijöiden keskinäisten vaikutussuhteiden täsmentämiseksi tarkastellaan aluksi luokka-aseman ja sen tiedostamisen, koulutuksen ja iän yhteisvaikutusta.

Taulukko 11. Vasemmiston ja edistyksen yhteistyön (II) ja yksityisomistuksen ja oikeiston (III) yhteiskuntakäsitysten vaihtelu luokka-aseman tiedostamisen, iän ja koulutuksen mukaan

		Luokka-asemansa tiedostavat työläiset		Ei luokka-asemansa tiedostavat työläiset		Luokka-asemansa tiedostavat porvarit		Ei luokka-asemansa tiedostavat porvarit	
		19—	Yli	19—	Yli	19—	Yli	19—	Yli
		30 v.	30 v.	30 v.	30 v.	30 v.	30 v.	30 v.	30 v.
Kansakoulu tai alle	II	486	484	516	516	(591) ¹	544	539	517
	III	539	527	518	501	(554) ¹	473	555	492
Kansakoulu + ammattikurssi	II	473	484	508	521	(527) ¹	540	492	523
	III	528	523	486	490	(471) ¹	442	513	468
Keskikoulu tai yli	II	485	(477) ¹	474	533	507	535	464	525
	III	524	(532) ¹	460	444	440	420	498	481

¹ Osaryhmien suuruus alle 15. Keskiarvoja ei voi pitää luotettavina.

Nuoret ovat omaksuneet vasemmiston ja edistyksen yhteistyön yhteiskuntakäsityksen vanhoja useammin molemmilla ylemmillä koulutustasoilla. Sen sijaan alin koulutustaso muodostaa tästä poikkeuksen. Edelleen voidaan havaita, että iän vaikutus kasvaa koulutustason kohotessa.

— Yksityisomistuksen ja oikeiston yhteiskuntakäsityksen kohdalla vanhat ovat keskimmästä koulutustasoa lukuunottamatta nuoria useammin käsityksen omaksuneita, keskimmäisellä koulutustasolla iän vaikutus on luokka-asemansa tiedostamattomien porvarioiden kohdalla suurempi kuin yhdessäkään muussa koulutuksen ja luokka-aseman ja sen tiedostamisen mukaisessa ryhmässä. Sen sijaan keskikoulutustasolla ei ikä vaikuta muissa luokkarühmissä.

Koulutuksen vaikutukset vaihtelevat iän ja luokka-aseman ja sen tiedostamisen mukaisissa ryhmissä. Vanhojen kohdalla koulutuksen vaikutus rajoittuu luokka-asemansa tiedostamattomien työläisten ryhmään, jossa tämän yhteiskuntakäsityksen omaksuneisuus alenee iän mukana. Nuorten kohdalla vasemmiston ja edistyksen yhteistyökäsityksen omaksuminen selvästi lisääntyy molemmissa luokka-asemaansa tiedostamattomissa ryhmissä koulutuksen kohotessa. — Yksityisomistuksen ja oikeiston yhteiskuntakäsityksen omaksuminen taas yleensä lisääntyy koulutuksen kohotessa selvästi kaikissa iän, luokka-aseman ja sen tiedostamisen mukaisissa ryhmissä. Tästä yleistuloksesta on kuitenkin kaksi kiintoisaa poikkeusta. Koulutuksella ei ole juuri vaikutuksia luokka-asemaansa tiedostavien työläisten ryhmässä ja vanhojen luokka-asemaansa tiedostamattomien porvarien kohdalla koulutuksen vaikutus on käyräviivainen siten, että tämä yhteiskuntakäsitys on eniten omaksumattu keskimmaisella koulutustasolla.

Yhteenvetona iän ja koulutuksen vaikutuksista näihin yhteiskuntakäsityksiin luokka-asema ja sen tiedostaminen samanaikaisesti huomioitaessa voidaan todeta, että ikä vaikuttaa *koulutukseen kytkeytyen* vasemmiston ja edistyksen yhteistyön yhteiskuntakäsityksen omaksumiseen, kun taas yksityisomistuksen ja oikeiston yhteiskuntakäsityksen kohdalla pienin poikkeuksin koulutus aina lisää omaksuneiden määrää.

Onko puoluekannan yhteys vasemmiston ja edistyksen yhteistyön ja yksityisomistuksen ja oikeiston yhteiskuntakäsitysten omaksumiseen luokka-asemasta ja sen tiedostamisesta ja koulutuksesta riippumaton? Tähän kysymykseen on pyritty vastaamaan taulukoissa 12 ja 13.

Vasemmiston ja porvaripuolueiden kannattajat eroavat toisistaan näiden yhteiskuntakäsitysten kohdalla kaikissa yhteiskuntaluokan ja koulutuksen mukaisissa ryhmissä. Lisäksi kyseinen ero riippuu melko lineaaristi koulutuksesta lukuunottamatta porvaristoa vasemmiston ja edistyksen yhteistyö-

Taulukko 12. Vasemmiston ja edistyksen yhteistyön (II) ja yksityisomistuksen ja oikeiston (III) yhteiskuntakäsitysten vaihtelu yhteiskuntaluokan, puoluekannan ja koulutuksen mukaan

	Työväenluokka				Porvarit			
	Vasem- misto		Ei-sosi- alistit		Vasem- misto		Ei-sosi- alistit	
	II	III	II	III	II	III	II	III
Kansakoulu tai alle	470	542	524	496	465	576	539	484
Kansakoulu + amm.kurssi	463	539	523	482	452	523	546	450
Keskikoulu — keskikoulu- pohjainen amm.tutkinto	436	526	514	445	(424) ¹	(535) ¹	509	433
Ylioppilas tai enemmän	(446) ¹	(529) ¹	504	461	487	481	535	430

¹ Osaryhmien suuruus 15 tai alle. Keskiarvoja ei voi pitää luotettavina.

Taulukko 13. Vasemmiston ja edistyksen yhteistyön (II) ja yksityisomistuksen ja oikeiston (III) yhteiskuntakäsitysten vaihtelu puoluekannan ja luokka-aseman tiedostamisen mukaan

	SKDL		TPSL, SDP		SMP, KEPU		LKP, RKP		KOK	
	II	III	II	III	II	III	II	III	II	III
Luokka-äsemansa tiedostavat työläiset	422	577	479	533	515	517	503	481	548	439
Ei luokka-asemaansa tiedostavat työläiset	437	581	479	504	517	498	499	472	546	424
Luokka-asemansa tiedostavat porvarit	(602) ¹	(481) ¹	455	496	533	468	513	457	550	401
Ei luokka-asemaansa tiedostavat porvarit	(420) ¹	(594) ¹	470	523	531	488	517	504	537	426

¹ Osaryhmien suuruus alle 20. Keskiarvoja ei voi pitää luotettavina.

käsityksen kohdalla. *Puoluekannan mukaiset erot näiden yhteiskuntakäsitysten omaksumisessa lisääntyvät työväenluokassa ja vähenevät porvaristossa koulutustason kohotessa.*

Yksityisomistuksen ja oikeiston yhteiskuntakäsitykseen koulutus vaikuttaa kaikissa luokan ja puoluekannan mukaisissa ryhmissä (joista on luotettavaa tietoa) omaksumista lisäävästi, vaikkakin äärierot sijaitsevat eri kohdilla. Työväenluokassa koulutuksen kohoaminen lisää molempien puoluekantaryhmien kohdalla vasemmiston ja edistyksen yhteistyökäsityksen omaksumista. Sensijaan porvarien kohdalla koulutuksen vastaavat vaikutusyhteydet ovat sekavia.

Tarkasteltaessa eriytyneemmin puoluekannan mukaisia eroja havaitaan vasemmiston ja edistyksen yhteistyön yhteiskuntakäsityksen kohdalla puolueeryhmäerojen säilyvän kaikissa luokkaryhmissä. Jotkut yksittäiset tulokset ansaitsevat erityishuomion. *Sosiaalidemokraatit poikkeavat porvaripuolueiden kannattajista enemmän kuuluessaan luokka-asemaltaan porvaristoon kuin työväenluokkaan.* Mieleen tulevat tutkimustulokset yleensä kognitiivisen dissonanssin ratkaisemisen asennekiinnittymistä jyrkentävistä vaikutuksista. — Havaita voi myös, että *Kokoomuksen ja agraaripuolueiden välinen ero tämän yhteiskuntakäsityksen omaksumisessa on pienempi porvariston kuin työväenluokan keskuudessa* ja että *Kokoomuksen ja SDP:n kannattajien välinen ero on suurimmillaan luokka-asemansa tiedostavien porvarien ryhmässä.*

Puoluekantaryhmien väliset erot säilyvät yleensä myös yksityisomistuksen ja oikeiston yhteiskuntakäsityksen kohdalla kaikissa luokkaryhmissä. Tästä yleistuloksesta on kuitenkin suhteellisen paljon poikkeuksia. Kansanpuolueiden kannattajat ovat omaksuneet tämän yhteiskuntakäsityksen yleensä

agraaripuolueiden kannattajia useammin. Kuitenkin luokka-asemansa tiedostamattomien porvarien kohdalla on tilanne päinvastainen. — Agraaripuolueiden ja SDP:n kannattajien ero tässä yhteiskuntakäsityksessä on vähäisempi työväenluokan kuin porvareiden kohdalla ja kyseinen ero häviää lähes täysin luokka-asemaansa tiedostamattomien työläisten ryhmässä.

Kaksi tulosta viittaa puoluekannan ja luokka-aseman tiedostamisen päällekkäis- tai vaihdannaisvaikutuksiin. SKDL:n ja SDP:n kannattajien välinen ero tämän yhteiskuntakäsityksen omaksumisessa on selvästi vähäisin luokka-asemansa tiedostavien työläisten ryhmässä. Ja Kokoomuksen ja kansanpuolueiden kannattajien välinen ero tämän käsityksen omaksumisessa on pienempi luokkatietoisten kuin luokka-asemaansa tiedostamattomien porvarien kohdalla.

Yhteenvetona voi todeta vasemmiston ja edistyksen yhteistyön ja yksityisomistuksen ja oikeiston yhteiskuntakäsitysten olevan nimeämisenä mukaisesti *selvästi poliittisiin vastakohtaisuuksiin liittyviä*. Nämä käsitykset liittyivät muita vallitsevia katsomuksia selvemmin luokka-asemaan ja sen tiedostamiseen. Liittymä poliittiseen samastumiseen on jopa niin tiukka, että *puoluekannan mukainen porrastus säilyy niissä kutakuinkin samanlaisena kaikissa luokka-aseman ja sen tiedostamisen mukaisissa ryhmissä*. Yksityisomistuksen ja oikeiston yhteiskuntakäsityksen omaksumisen kohdalla on lisäksi todettava koulutuksen keskeinen ja luokka-asemasta ja puoluekannasta riippumaton merkitys. *Kyseisen yhteiskuntakäsityksen rakenteellinen perusta viittaa siihen, että kyse on oikeiston ja julkisen ja yksityisen byrokratian ylimpien kerrosten maailmankatsomuksien yhdistymistä*. Vasemmiston ja edistyksen yhteistyön yhteiskuntakäsitykselle lisävärin antoi se, että *kyse on nuorille pikemminkin kuin vanhoille ominaisesta yhteiskuntakäsityksestä ja että iän vaikutus todennäköisesti tärkeytyy koulutuksen kohotessa*.

Kokonaisuudessaan näiden kahden yhteiskuntakäsityksen omaksumiseen liittyvät rakenteelliset erot olivat suurempia kuin vanhaporvarillisen yhteiskuntakäsityksen kohdalla.

4.4 Lain ja järjestyksen yhteiskuntakäsityksen sosiaalisten edellytysten täsmennys

Lain ja järjestyksen yhteiskuntakäsityksellä oli keskivahva luokkaperusta neljän tarkastellun käsityksen joukossa. Luokkatietoisuus vaikutti jossain määrin enemmän kuin luokka-asema tämän käsityksen omaksumiseen.

Lain ja järjestyksen yhteiskuntakäsityksen rakenteellinen perusta on eräässä oleellisessa suhteessa kahden edellä käsitellyn yhteiskuntakäsityksen kaltainen. Myös tähän käsitykseen liittyy taustatekijöistä selvimpänä puoluekanta. Puoluekannan mukaiset ryhmittymät poikkeavat kuitenkin

Taulukko 14. Lain ja järjestyksen yhteiskuntakäsityksen vaihtelu iän, elinkeinon, koulutuksen ja puoluekannan mukaan

Nuoret (19—30 v.)	Keski-ikäiset (31—50 v.)	Vanhat (yli 50 v.)							
488	509	503							
Maa- ja metsä- talous	Tehdas- ja kaivannais- teollisuus, käsityö, rakennustoiminta ja sähkö-, kaasu-, vesij- ja viemärlaitokset	Kauppa, liikenne ja palvelukset	Muut (määrittelemättömät elinkeinot, eläkeläiset, opiskelijat, kotirouvat)						
499	518	490	498						
Kansakoulu tai alle	Kansakoulu + ammattikurssi	Keskikoulu — keskikoulu- pohjainen ammattikoulu	Ylioppilastutkinto tai yli						
514	495	477	480						
Ei puoluekanta, ei ilmoittanut puoluekanta	SKDL	TPSL	SDP	SMP	KEPU	LKP	RKP	KOK	
513	562	505	513	505	483	483	481	461	

edellisten kohdalla havaituista. Suurin ero vallitsee SKDL:n kannattajien ja muiden välillä. Agraaripuolueiden kannattajat jakaantuvat siten, että SMP:n kannattajat ovat lähellä vasemmistoa ja Keskustapuolueen kannattajat taas oikeistoa. — Kokoomuksen ja muiden oikeistopuolueiden välinen ero ei ole tämän yhteiskuntakäsityksen omaksumisessa läheskään samaa suuruusluokkaa kuin yksityisomistuksen ja oikeiston yhteiskuntakäsityksen kohdalla.

SKDL:n kannattajien erottuminen muista vahvistaa käsityksen tulkinnan pitävyyttä: Kyse on nimenomaan porvarillisesta lain ja järjestyksen yhteiskuntakäsityksestä.

Ikäryhmistä ovat nuoret voimakkaimmin tämän yhteiskuntakäsityksen omaksuneita, joskin iän vaikutus on jossain määrin käyräviivainen.

Koulutuksen yhteys käsityksen omaksumiseen on puoluekannan jälkeen taustatekijöistä suurin. Koulutus jakaa lain ja järjestyksen yhteiskuntajärjestyksen omaksuneet kolmeen erottuvaan ryhmään: kansakoulun tai vähemmän koulutusta saaneisiin, kansakoulun ja ammattikoulutuksen saaneisiin ja tätä enemmän koulutusta saaneisiin. Kolmen edellisen tekijän lisäksi työnjaollisella asemalla on jossain määrin vaikutusta: ei-teollisten elinkeinojen harjoittajat eroavat muista. Omaksutuin on lain ja järjestyksen yhteiskuntakäsitys kaupan, liikenteen ja palvelusten piirissä.

Iän vaikutus täsmentyy otettaessa luokka-asema ja sen tiedostaminen ja koulutus huomioon. Nuoret säilyivät omaksujien kärkiryhmänä vain luok-

katietoisten työläisten ryhmässä sekä ei-luokkatietoisten työläisten alimmalla koulutustasolla. Luokka-asemaansa tiedostamattomien porvarien ryhmässä ovat vanhat omaksuneet tämän käsityksen nuoria useammin. Tämä ikäryhmien välinen ero suurenee vielä koulutustason aletessa. Kaikkiaan nämä tulokset viittaavat siihen, että työväenluokan kokemusmaailman tiivistyessä (iän mukana) tämä yhteiskuntäkäsitys korvautuu muilla katsomuksellisilla aineksilla.

Taulukko 15. Lain ja järjestyksen yhteiskuntäkäsityksen vaihtelu luokka-aseman tiedostamisen, iän ja koulutuksen mukaan

	Luokka-asemansa tiedostavat työläiset		Ei luokka-ase- maansa tiedosta- vat työläiset		Luokka-asemansa tiedostavat porvarit		Ei luokka-ase- maansa tiedosta- vat porvarit	
	19— 30 v.	Yli 30	19— 30 v.	Yli 30	19— 30 v.	Yli 30	19— 30 v.	Yli 30
Kansakoulu tai alle	501	531	478	503	(498) ¹	470	521	498
Kansakoulu + ammattikurssi	488	520	493	476	(461) ¹	498	500	487
Keskikoulu tai yli	510	(537) ¹	473	466	463	465	506	500

¹ Ks. taulukon 11 alaviittaa 1.

Myös puoluekannan yhteyttä lain ja järjestyksen yhteiskuntäkäsitykseen on mahdollista jossain määrin täsmentää. Nämä täsmennykset on esitetty taulukoissa 16—18.

Taulukko 16. Lain ja järjestyksen yhteiskuntäkäsityksen vaihtelu luokka-aseman tiedostamisen ja puoluekannan mukaan

	Luokka-asemansa tiedostavat työläiset	Ei luokka-ase- maansa tiedosta- vat työläiset	Luokka-asemansa tiedostavat porvarit	Ei luokka-ase- maansa tiedosta- vat porvarit
SKDL	564	557	(497) ¹	(569) ²
TPSL, SDP, SMP	511	511	489	525
KEPU, LKP, RKP	489	478	478	488
KOK	472	458	460	455

¹ Osaryhmien suuruus alle 10 vastaajaa. Keskiarvoja ei voi pitää luotettavina.

² Osaryhmän suuruus 14—15 vastaajaa.

Taulukko 17. Lain ja järjestyksen yhteiskuntakäsityksen vaihtelu luokka-aseman, koulutuksen ja puoluekannan mukaan

	Työväenluokka			Porvarit		
	Kansa- koulu tai vähem- män	Kansa- koulu + ammatti- kurssi	Keskikoulu tai yli	Kansa- koulu tai vähem- män	Kansa- koulu + ammatti- kurssi	Keskikoulu tai yli
SKDL	562	547	(644) ¹	(537) ¹	(565) ¹	(581) ¹
SDP, TPSL, SMP	514	506	509	516	495	517
KES, LKP, RKP	496	472	467	491	482	477
KOK	488	452	454	(446) ¹	478	453

¹ Osaryhmien suuruus on alle 15 vastaajaa. Keskiarvoja ei voi pitää luotettavina.

Taulukko 18. Lain ja järjestyksen yhteiskuntakäsityksen vaihtelu luokka-aseman, tulojen ja puoluekannan mukaan

	Työväenluokka			Porvarit		
	Pieni- tuloiset	Keski- tuloiset	Suuri- tuloiset	Pieni- tuloiset	Keski- tuloiset	Suuri- tuloiset
SKDL	566	559	559	(586) ¹	(531) ¹	(524) ¹
SDP, TPSL, SMP	512	511	506	523	502	495
KES, LKP, RKP	483	481	481	477	488	487
KOK	472	447	468	459	463	452

¹ Ks. taulukon 16 alaviittaa.

Tärkein tulos on puoluekannan vaikutuksen säilyminen samansuuntaisena luokka-asemasta ja sen tiedostamisesta, koulutuksesta ja tuloista riippumatta. Toisaalta puoluekannan vaikutus täsmentyy oleellisesti. Ensiksikin puoluekannan mukaiset erot ovat selvästi pienimmät luokkatietoisten porvarieryhmässä. Tämä merkitsee sitä, että porvarillisen luokka-aseman tiedostaminen liittyy suurelta poliittisesta samastumisesta riippumatta lain ja järjestyksen yhteiskuntakäsityksen omaksumiseen. Toiseksi puoluekannan mukaiset erot ovat hyvin vähäiset alempien kerrostumien kohdalla — ammattikoulutusta saaneiden porvarieryhmien ja työväenluokan alimmassa koulutusryhmässä (lukuunottamatta SKDL:n kannattajien ja muiden välistä eroa).

Porvarillisten puolueiden kannattajista on alimmassa koulutusryhmässä niin työväenluokan kuin porvarieryhmien kohdalla vähiten lain ja järjestyksen yhteiskuntajärjestyksen omaksuneita. Lisäksi voidaan havaita että kansa-

koulun ja ammattikoulutusta saaneet SDP:n ja SMP:n porvarikannattajat ovat tämän yhteiskuntakäsityksen omaksumisessa muun porvariston tasolla.

Koulutuksen yhteys lain ja järjestyksen yhteiskuntakäsityksen omaksumiseen on työväenluokassa puoluekannasta riippumaton. Suurin on koulutuksen vaikutus Kokoomuksen kannattajien ryhmässä, seuraavaksi suurin muiden porvarillisten puolueiden kannattajien kohdalla. Lain- ja järjestyksen yhteiskuntakäsityksen omaksumisraja sijaitsee alimman ja muiden koulutustasojen välillä. — Porvaristossa on koulutuksen vaikutus epäselvempi. Keskustapuolueen ja kansanpuolueiden kannattajakunnissa koulutuksen vaikutus on vähäinen ja SDP:n ja SMP:n kannattajien ryhmissä taas käyräviivainen siten, että lain ja järjestyksen yhteiskuntakäsitys on omaksuttu useimmin keskimmaisella koulutustasolla.

Tuloilla ei ole yleensä vaikutusta käsityksen omaksumiseen luokan ja puoluekannan vakioinnin jälkeen. Kuitenkin yleislinjasta eroten voidaan havaita, että lain ja järjestyksen yhteiskuntakäsitys on poikkeavan usein omaksuttu siinä luokka-asemansa tiedostamattomien työläisten ryhmässä, joka kannattaa Kokoomusta ja on tuloiltaan keskiluokkaa. Kyseisessä työläisryhmässä on lain ja järjestyksen yhteiskuntakäsitys omaksuttu jopa jonkin verran useammin kuin Kokoomusta kannattavien, suurituloisten porvarien ryhmässä. Merkittävää on, että työväenluokan keskituloisten ryhmässä on lain ja järjestyksen yhteiskuntakäsitys omaksutumpi kuin suurituloisten ryhmässä. Tulokselle voi ehdottaa myös yleistävää tulkintaa. Molemmat piirteet — keskiuuret tulot ja samastuminen Kokoomukseen — ovat tämän ryhmän kohdalla merkki yleisestä luokka-aseman kieltämisestä ja porvarillisiin arvoihin kiinnittymisestä. Toinen poikkeus on se, että lain ja järjestyksen yhteiskuntakäsitysten omaksuneisuus kasvaa tulojen kohotessa SDP:tä ja SMP:tä kannattavien porvarien ryhmässä.

Yhteen veto on lain ja järjestyksen yhteiskuntakäsityksen rakenteellisesta perustasta voidaan todeta tämän käsityksen kuuluminen porvarilliseen maailmankuvaan ja kytkeytyminen merkittävällä tavalla poliittiseen samastumiseen. Poliittisen samastumisen vaikutuksessa oleellista on SKDL:n kannattajien erottuminen muista (porvarillisen yhteiskuntajärjestyksen vastustajiksi) ja keskustaan samastuvien lähentyminen oikeistoon ja SMP:n kannattajien läheisyys vasemmistoon. Puoluekannan vaikutusten supistuminen luokkatietoisten porvarien ryhmässä vahvistaa tämän yhteiskuntakäsityksen kuulumista nimenomaan porvarilliseen katsomusjärjestelmään. Toinen tämän yhteiskuntakäsityksen porvarillisuustulkintaa vahvistava tulos on, että työväenluokan porvarillisiin arvoihin sitoutumisvaiheessa oleva osa — Kokoomusta kannattavat, keskituloiset, luokka-asemaansa tiedostamattomat työläiset — osoittautui tämän yhteiskuntakäsityksen voimakkaimmaksi omaksujaksi.

5. Tulosten tiivistelmä ja tarkastelu

Tutkimuksessa erottui neljä suhteellisen selväpiirteisesti toisistaan poikkeavaa, suomalaisten tajunnassa vallitsevaa yhteiskuntakäsitystä. Porvariston (henkistä) valtaa osoittaen kolme näistä käsityksistä — vanhaporvarillinen, yksityisomistuksen ja oikeiston ja lain ja järjestyksen yhteiskuntakäsitykset — oli sisällöltään porvarillisia ja vain yksi — vasemmiston ja edistyksellisten voimien yhteistyön yhteiskuntakäsitys — sisällöltään työväenluokan maailmankatsomusta edustava. Porvarillisista yhteiskuntakäsityksistä ovat yksityisomistuksen ja oikeiston ja lain ja järjestyksen katsomukset lähellä toisiaan. Sensijaan vanhaporvarillinen yhteiskuntakäsitys koostuu näistä poiketen suurelta *pikkuporvarillisen* maailmankatsomuksen aineksista. — Vanhaporvarillisen yhteiskuntakäsityksen rakenteellista perustaa koskevat tulokset osoittavat ennen kaikkea maanviljelijäväestön omaleimaisuutta pikkuporvarillisena välikerrostumana.

Yhteiskuntakäsitysten rakenteellisen perustan pääpiirteet on tiivistetty seuraavalla aukeamalla esitettyyn itseselittyvään asetelmaan.

Yhteiskuntakäsitysten luokkaperusta vastaa niiden sisältöä, joskin luokkaperustan voimakkuus vaihtelee. Niin objektiivinen luokka-asema kuin sen tiedostaminenkin liittyvät toisiaan täydentäen yhteiskuntakäsitysten omaksumiseen.

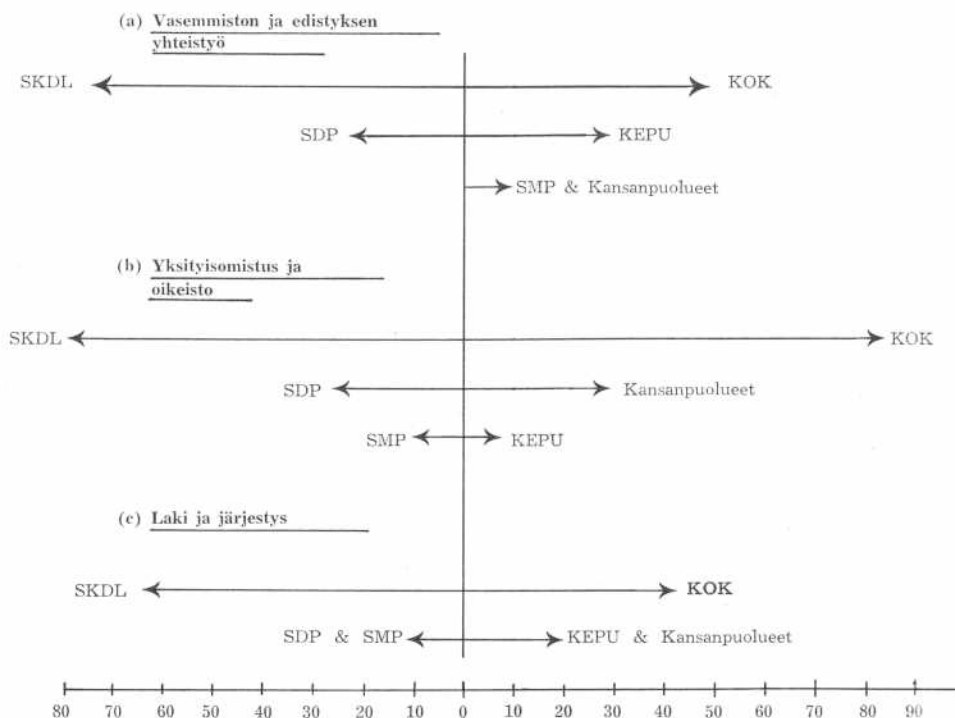
Poliittisen samastumisen mukaiset omaksumiserot täsmentävät merkittävästi yhteiskuntakäsitysten luokkaperustaa koskevia tuloksia.¹⁵ Jos sivuutetaan pelkästään agrariipuolueiden kannattajille ominainen vanhaporvarillinen käsitys, voidaan puoluerakenteessa havaita mielenkiintoista yhteiskuntakäsitysten päällekkäisyyttä. Kuvio 2, jossa kunkin käsityksen omaksumisrajana on pidetty faktoripistemäärien keskiarvoa (= 500), havainnollistaa näitä eroja.

Vasemmistossa SKDL:n kannattajat eroavat selvästi SDP:n kannattajista. Agraaripuolueista SMP:n kannattajat sijoittuvat vasemmiston ja edistyksen yhteistyön yhteiskuntakäsitystä lukuunottamatta vasemmiston puolelle omaksumisrajaa. Keskustapuolueen kannattajat taas ovat aina suhteellisesti lähellä oikeistoa. Oikeistossa Kokoomuksen kannattajat erottuvat muista. Näin varsinkin yksityisomistuksen ja oikeiston yhteiskuntakäsityksen kohdalla.

Iän ja asuinpaikan mukaisten osakulttuurien ilmeneminen yhteiskuntakäsityksissä on pienimittaista ja luokkavaikutuksille alistettua, — Vanhaporvarillinen yhteiskuntakäsitys vallitsee voimakkaampana maaseudulla, toisilleen vastakkaiset vasemmiston ja edistyksen yhteistyön ja yksityisomistuksen ja oikeiston yhteiskuntakäsitykset kaupungeissa. — Vanhaporvarillinen yhteiskuntakäsitys liittyy jossain määrin vanhojen osakulttuuriin vasemmiston ja edistyksen yhteistyön ja lain ja järjestyksen yhteiskuntakäsitykset ovat suhteellisesti useammin nuorten katsomuksia.

Kuvio 2. Vasemmiston ja edistyksen yhteistyön, yksityisomistuksen ja oikeiston ja lain ja jestyksen yhteiskuntakäsitysten omaksuminen eri puolueiden kannattajaryhmissä

Kolme tulosta (varsinkin ensimmäinen ja tärkein niistä) erottuu merkittävänä täsmennyksinä niin luokka- kuin osakulttuuriteorioillekin. (1) Puoluesamastumisen ja yleisemminkin sosiaalisten siteiden ja kiinnittymisten puuttuminen on voimakas vanhaporvarillisen yhteiskuntakäsityksen omaksumisedellytys. Vanhaporvarillisen yhteiskuntakäsityksen muusta rakenteellisesta perustasta poiketen tämä tekijä liittyy sen omaksumiseen voimakkaammin kaupungeissa kuin maaseudulla. Kysymys lienee monien rakenteellisten ryhmien sisällä vaikuttavasta tekijästä. (2) Korkea koulutustaso liittyy korkean byrokratia-aseman vaikutusta selvästi vahvistaen yksityisomistuksen ja oikeiston yhteiskuntakäsityksen omaksumiseen. (3) Kokoomusta kannattavat, porvarillisiin arvoihin kiinnittyneet (keskituloiset) työläiset ovat lain ja järjestyksen yhteiskuntakäsityksen omaksumisessa kärkiryhmänä porvarien rinnalla.

Kuvattujen yhteiskuntakäsitysten kriittinen arviointi on oleellinen osa tämääntyyppisen tutkimuksen tehtävistä. Tärkein ja yleisin kritiikki nousee marxilaisen teorian lähtökohdista. Kolme vallitsevista yhteiskuntakäsityksistä

Asetelma: Yhteiskuntäkäsitysten rakenteellinen perusta

	Vanhaporvarillinen	Vasemmiston ja edistyksen yhteistyön	Yksityisomistuksen ja oikeiston	Lain ja järjestyksen
Luokkaluonne				
Luokkasisältö	(Pikku)porvarillinen	Työväenluokan	Porvarillinen	Porvarillinen
Luokkaperusta	Heikko	Melko voimakas	Voimakas	Melko voimakas
Luokkayksimielisyys/ työväenluokka	Vähäinen	Melko vähäinen	Suuri	Melko suuri
Luokkayksimielisyys/ porvaristo	Melko vähäinen	Melko vähäinen	Melko vähäinen	Suuri
Luokkatietoisuuden vaikutus suhteessa obj. luokka-aseman vaikutukseen	Suurempi	Suurempi (porvarit)	Yhtä suuri	Suurempi
Poliittisen samastumisen merkitys				
Vaikutuksen suuruus	Melko pieni	Suuri	Hyvin suuri	Suuri
Omaksumisporrastus	1. Kepu & SMP, 2. muut	1. SKDL, 2. TPSL & SDP, 3. SMP & kansanp., 4. Kepu, 5. KOK	1. KOK, 2. Kansanp. & Kepu, 3. SMP & SDP & TPSL, 4. SKDL	1. KOK, 2. Kansanp. & Kepu, 3. SMP & SDP & TPSL, 4. SKDL
Täsmennykset:	Liittyy samastumisen puuttumiseen, voimakkaammin kaupungeissa Ero agraaripuolueet vs. muut suurin maaseudun maatalouden harjoittajien ryhmässä; pienin väestökeskuksissa	Puoluekannan mukaiset erot lisääntyvät työväenluokassa ja vähenevät porvaristossa koulutuksen kohotessa Ero SDP vs. porv. puolueet suurin porvaristossa Ero KOK vs. agraaripuolueet suurin työväenluokassa	Ero SKDL vs. SDP pieni luokkatietoisten työläisten ryhmässä Ero KOK vs. kansanpuolueet pieni luokkatietoisten porvarien ryhmässä	Erot pienimmät luokkatietoisten porvarien ryhmässä Erot vähäisiä ammattikoulutusta saaneiden porvarien ryhmässä ja työväenluokan alimmalla koulutustasolla (paitsi SKDL vs. muut) — Alin koulutustaso vähiten omaksunut sekä työväenluokassa että porvaristossa

Muiden tekijöiden vaikutus¹ ja omaksujat

(a) Ikä	(13), Vanhat	(21), Nuoret	—	(21), Nuoret
Täsmennykset:	Ei vaikuta väestökeskuksissa	Alin koulutustaso poikkeuksena. — Vaikutus kasvaa koulutuksen kohotessa		
(b) Asuinpaikka	(20), Maaseutu	(21), Väestökeskukset ja kaupungit	(16), Kaupungit	—
(c) Elinkeino	(27), Maa- ja metsätalous	(35), Teollisuus	(28), Kauppa, liikenne ja palvelukset	(28), Kauppa, liikenne ja palvelukset
(d) Koulutus	(30), Alin taso	(22), Alimmat tasot	(65), Ylin taso	(34) Ylimmät tasot
Täsmennykset:		Vaikuttaa keski-ikäisten ja vanhojen ryhmässä vain luokka-asemaansa tiedostamattomien työläisten kohdalla — Nuorten ryhmässä koulutustason kohoaminen liittyy omaksumiseen molemmissa luokka-asemaansa tiedostamattomissa ryhmissä	Ei vaikuta luokkatietoisten työläisten ryhmässä (vaikutus käyräviivainen vanhojen kohdalla ei-luokkatietoisten porvarieryhmässä)	Vaikutus suurin KOK:n kannattajien ryhmässä, siten muiden porvaripuolueiden kannattajien keskuudessa
Tulojen vaikutusta koskevat täsmennykset				Omaksuminen korkeimpaan Kokoomusta kannattavien keskituloisten työläisten ryhmässä Lisäävät omaksumista luokka-asemaltaan porvariin kuuluvien SDP:n ja SMP:n kannattajien ryhmissä

¹ Suluissa ilmaistu kunkin tekijän vaikutus muuttujan ääriluokkien välisinä faktoripistemäärien keskiarvoeroina.

edustaa tämän teorian valossa yhteiskuntakehityksen ja yhteiskunnallisen olemisen väärää tiedostamista. Käsitteen luokkasuhde kertoo porvariston yksisuuntaisesta (henkisestä) ylivallassa ja sen käytöstä työväestön mielen manipuloinnissa, sillä vallitsevien yhteiskuntakäsitysten porvarillisen ylivallassa kanssa samanaikaisesti on enemmistö Suomen kansasta työväenluokkaa. Tilanteessa heijastuu porvarillisen tietoisuuden jatkuva vaikutus myös työväenluokan itsensä tuottamaan käsitysmaailmaan.

Porvarillisia yhteiskuntakäsityksiä on syytä lopuksi arvioida myös sen mukaan minkä nimissä ja missä määrin niiden sisältö mahdollistaa manipuloinnin. Helpoimmin manipuloinnin mahdollistaa vanhaporvarillinen yhteiskuntakäsitys ja tämän se tekee asiantuntemukseen luottaen. Läheistä sukua tälle on lain ja järjestyksen yhteiskuntakäsitys, joka antaa manipulointimahdollisuuden auktoriteettien kunnioituksen ja järjestyksen säilyttämisen nimissä. Yksityisomistuksen ja oikeiston yhteiskuntakäsitys poikkeaa jossain määrin näistä. Kahdessa edellisessä tapauksessa on kysymys, näiden yhteiskuntakäsitysten omaksujarakenteen muistaen sokeasta luottamisesta oman vallan ja osittain myös tiedon yläpuolella oleviin tekijöihin. Yksityisomistuksen ja oikeiston yhteiskuntakäsityksessä on kysymys porvarillisten puolueiden ja ennenkaikkea oikeiston vaatimuksesta suojella yksityistä pääomaa ja siihen perustuvaa yhteiskunnan toimintatapaa koko kansan edun nimissä.

VIITTEET

¹ Tämän lähtökohdan motivoimiseksi on tapana viitata William I. Thomasin klassiseen lausekkeeseen: »Ihmisten todellisiksi määrittämällä tilanteilla on todellisia seurauksia».

² Mobilisaatio voidaan määritellä Amitai Etzionon (*The Active Society*, 669, New York 1968) tapaan prosessiksi, jossa joku yhteiskunnallinen yksikkö merkittävästi lisää kontrolliaan sellaisten voimavarojen suhteen, joita se ei ennen kontrolloinut.

³ Esimerkiksi Nettl, J.: *Political Mobilization: A Sociological Analysis of Methods and Concepts*, London 1967.

⁴ Äskettäisenä pohdintana näiden käsitteiden suhteista ks. J. Plamenatzin teosta *Ideology* (London 1970), varsinkin sen ensimmäistä lukua.

⁵ Ks. mm. Morris, Ch.: *Varieties of Human Value*, Chicago 1956; Jones, L. ja Bock, R.: *Multiple Discriminant Analysis Applied to »Ways of Life» Ratings in Six Cultural Groups*, *Sociometry* 23,2, 1969 ja Kluckhohn Fl. ja Strodtbeck, Fr.: *Variations in Value Orientations*, Evanston, Ill., 1961 sekä yhteenvetona eri rakenteellisten ryhmien arvojen vertailevasta tutkimuksesta Blom, R.: *Yhteiskunnan kerrostumarakenne ja sosiaaliset arvot*, Tampereen Yliopiston Tutkimuslaitoksen monistesarja 37, 1967, 67—87 ja 105—119.

⁶ Esimerkiksi Dahrendorfin kirjassaan *Class and Class Conflict in an Industrial Society* (London 1967) mainitsemat tutkimukset tai Blomin, *ibid.* 51—55 yhteenvedoissa esiintyvät tutkimukset. — Puoluesamastumista koskevaa tutkimustietoa sisältyy lähes jokaiseen empiristä politiikan tutkimusta käsittelevään kirjaan. — Luokkasamastumisen tutkimuksista yhteenvetona ks. Blom, *ibid.* 55—62.

7 Hyvänä viimeaikaisena erittelynä henkisen vallan ja manipulaation ongelmasta politiikan teoriassa ks. Mäkelä Kl.: Gallup demokratia ja suora demokratia, *Contra* 1, 1971.

8 Esityksenä sosiaalisen oppimisen ja asennemuutoksen teorioista välittävänä mekanismina tämänkaltaisessa tutkimuksessa ks. Blom: Luottamus oikeuslaitokseen, Vammala 1970, 41—47.

9 Materialistisen lähtökohdan Marx ilmaisi klassisessa lauseessaan »Ihmisten tajunta ei määrää heidän olemistaan, vaan päinvastoin heidän yhteiskunnallinen olemisensä määrää heidän tajuntansa», Esipuhe teokseen *Kansantaloustieteen arvostelua*, Pori 1970. — Viimeaikoina ilmestyneistä tuotannollisen alarakenteen, yhteiskunnallisen vallan muotojen ja ideologioiden välisiä suhteita käsittelevistä teoksista kiintoisin lienee N. Poulantzin teos *Politisk makt och sociala klasser*, Mölndal 1969. — Sama ongelma on ollut tärkeällä sijalla lähes kaikkien Marxin jälkeisten sosialististen teoreetikkojen tuotannossa. Ennenk kaikkea tässä suhteessa mainittava on Antonio Gramscin tuotanto josta lyhyenä esityksenä ks. A. Pozzolinin teosta *Antonio Gramsci: An Introduction to his Thought*, London 1970.

10 Tiiviinä esittelynä proletaarisen ja porvarillisen luokkatietoisuuden luonteesta ja väärän tietoisuuden ongelmasta ks. Nirhamo, J.: Luokkatietoisuus kapitalistisessa yhteiskunnassa, *Kommunisti* 8/1971. Hyvä kriittinen esittely yhteiskuntarakennetta ja tietoisuutta koskevista keskeisistä teorioista (Lukacs, Geiger, Mannheim, Gramsci ja Lenin) sisältyy Augusto Illuminatin teoksen *Sociologin och klass begreppet* (Mölndal 1970) liitteeseen *Klass och klassmedvetande*.

11 Aineistosta ja sen edustavuudesta ks. Blom 1970 *ibid.* XIV—XV ja Blom: Dikotomisen luokkarakenteen kuvauksen laatiminen kyselyaineistosta, Tampereen Yliopiston Sociologian laitoksen tutkimuslause 27, 1971, 5.

12 Objektivistista luokka-asemaa mitattiin marxilaisen yhteiskuntateorian ehdottamin kriteerein (suhde tuotantovälineisiin sekä tuotantovälineiden omistus, työvoiman tavaraluonne, riistonalaisuus ja riippuvuus pääomasta). Luokkamitan muodostaminen on selostettu yksityiskohdittain tutkimuslauseissa Blom 1971, *ibid.* — Kummankin perusluokan sisällä luokkaryhmät (palkkatyöläiset, alemmat ja ylemmät toimihenkilöt ja virkamiehet, pienviljelijät ja suurtilalliset ja pienyrittäjät ja suuryrittäjät) erotettiin vastaajien omaan määritykseen perustuen. — Luokka-aseman tiedostamista mitattiin objektiivisen luokka-aseman ja vastaajan ilmoittaman luokkasamastumisen suhteena. Luokka-asemansa tiedostaneiksi luettiin kaikki ne, jotka samastuivat siihen yhteiskuntaluokkaan, johon he objektiivisesti kuuluivat. — Luokka-aseman ohella mukana olivat yhteiskuntakerrostumaa kuvaavista tekijöistä ammatinmukainen kerrostuma (Rauhalan prestigeluokitus), koulutus ja tulot.

13 Poliittista samastumista mitattiin kysymyksellä »Jos nyt pidettäisiin eduskuntavaalit, mitä puoluetta äänestäisitte?»

14 *Perception of the Basic Cleavages of Finnish Society*, *Journal of Peace Research* 4, 1970.

15 Yhtä hyvin nämä tulokset tietysti kertovat puolueiden kannattajakuntien psykologiasta.